

BALASSA JÁNOS

BALASSA JÁNOS.

Írta: Jendrássik Jenő.*

Balassa János emlékére szólalok föl ez ünnepélyes alkalommal az akadémiának megbízásából.

Mélyen érzem eróm gyengeségét, midőn azon férfiú életének jellemrajzát kellene adnom, ki, hogy nagy költőnk szavaival éljek, „szakjában messze földig páratlan, fáradhatlan, csaknem utolsó percéig a szenvedő emberiség jóltevője volt”; ki huszonöt éves munkássága alatt hazájában úgy részese és hathatós lendítője volt minden üdvös haladásnak, mely az orvosi téren felmutatható, valamint buzgó terjesztője és fejlesztője szaktudományának, melynek elsőrendű képviselői is készséggel elismerték jeles érdemeit; kire egyaránt büszkeséggel és szeretettel tekintett föl nemzete; kinek hírneve kiemelkedett a külföld láthatárán is; kinek másfél évvel ezelőtt váratlanul bekövetkezett vesztesége fölött azért nemcsak családja és kik hozzá szorosabb baráti viszonyban állottak, fájdalomosan feljajdultak, és meghatva bánkódtak nemcsak munka- és pályatársai annyiféle tudmányos és közügyekkel foglalkozó körökben, nemcsak a tanítványok nagy serege a jelenből és a multból, de akinek vesztesége fölött országos volt a részvét és a gyász, mert nem volt társadalmi réteg messze terjedő határig, a kunyhótól fel a királyi lakig, melyben a megmentő iránt kegyelettel viselt hálás emlékezet a bú könnyeit ne fakasztotta volna, és összegyülekezett ravatalánál egy fővárosi népesség áttekinthetlen sokasága, képviselve benne minden rendű osztály, végbúcsúját veendő tőle, ki iránt annyi tisztelettel, hálával és szeretettel viseltetett, s letették hantjaira a felséges fejedelemasszonytól megindult szívvel küldött koszorú mellé a nagyrabecsülés és elismerés babér-zálogát a bécsi egyetem küldöttei, emlékének áldozva az ottani szaktanártársak és tanulók nevében, kik felejtethlen tanárukat ott is meggyászolták.

Egy élet volt befejezve, melyből áldásos hatás áramlott szét annyi irány felé. Be volt fejezve idő előtt, mert munkássága tetőpontján, váratlanul, midőn éppen reá számítva tápláltuk reményünket orvosi közügyeink fejlődésének jobb iránya iránt a közelebbi jövőben.

Megdöbbenve állottunk a hézag előtt, melyet ez élet oly rögtön maga után visszahagyott. S miként a hézag, mely visszamarad, midőn nagy mesteri mű hirtelen rombadól, bár kezdetben meghatja mindenki érzékeit, ki azt szemlélni megszokta, később mégis mind kevésbbé tűnik fel, amint a benyomás elhalaványul, mit a

* A M. T. Akadémián 1870 május 28-án mondott emlékbeszéd.

szemlélők nagyobb részére a mű csak érzékileg gyakorolt, vagy új ivadék lép az elhaló nemzedék mind több és több tagja helyébe; azok előtt azonban, kik a mű nagy becsét bensőbben ismerték, még midőn azt szemlélni talán már el-el is szoktak, nemcsak betölthetlenn marad a hézag, hanem inkább mindjobban érezhető és a kipótolhatlan műre mindinkább emlékeztető lesz: úgy nemcsak betöltetlen marad a hely, melyet Balassa életében elfoglalt mindazoknak emlékében, kik nagybecsű működésének méltányos szemtanúi voltak, hanem még ha a megválás éles fájdalma tompult volna is a baráti kebelben, melyre az idő írként a régi sebre talán újabb keserűséget mért; folyton mégis, sőt mindinkább súlyosan nélkülözzük a férfiú közreműködését mindazon közügyeinkben, melyekben mind irányadó szelleménél, mind pedig a benne helyezett közbizalomnál fogva az üdvös haladást biztosítani éppen ő oly kiválóan hivatva és képesítve volt.

És most, midőn csak visszatekinthetünk a magaslatra, melyen e férfiú állott, sok mást felülmulva érdem és tiszteletben, tekintély és befolyásban, és hírnévben; midőn csak emlékeztünkben idézhetjük vissza a látkörünkből oly hirtelen letűnt alakot, melyet munkássága díszében ragyoni láttunk, de nem az agkor kódében előbb elhomályosodni mielőtt letűnt volna; most, midőn a küzdelem be van fejezve és a közelismerés koszorúzza a hős emlékét, melyet rágalmával illetni többé a rút önérdék sem merészel; most, midőn e testi élet teljesen átszellemült és csak gondolatát bírjuk, melyen már új esemény változást nem ejthet, most illeti meg mindenekelőtt a fennmaradt kortársakat ez élet foglalatja fölött elmélkedve, kimutatni az összeható tényezőket, melyek annak fejlődésére befolytak, a munkát, melyet az teljesített, a hatást, melyet általa korára és környezetére gyakorolt, és miként lett az így tényezővé még a jövő nemzedékek fejlődésében is.

Ily feladattal szemben inkább kellene kívánnom, hogy a tisztelt Akadémia, midőn tiszteleti tagjai sorából e jelesének emlékét kegyeletesen megünnepli, megbízásával mást tüntetett volna ki, mint engemet, ki a dicsőült működésének csak egyik irányban voltam tanuja, de azon téren éppen nem, melyen ő a kórágó előtt nagyságának alapját vetette meg és míg egy emberéletet megváltott, egyidőben annyi ember életének megmentésére tanítványainak seregét avatta fel. Mint üggytárs részesültem ugyan nagybecsű barátságában és alkalman volt érezni a varázst, melyet e férfiú tiszta jelleme, felkent lelkiülete, őszinte szerénysége által annyinak szíve szeretetét hódítva, gyakorolni tudott, és hálára kötelezett le engemet is irántam tanusított jóakarata; de pályafutásának már magasra ért tetőpontján szemlélhettem őt csak, és nem voltam küzdelmeinek beavatott részese, miket odáig kivívt; csak a már befejezett mesterműnek lehettem szemtanuja, de nem láttam, mint képződött.

De ha így életrajz helyett inkább csak vázlatot adhatok, talán elnézésre számolhatok mégis, hogy a nyújtott alkalmat készséggel ragadtam meg én is, bár gyenge szavammal kifejezést adni azon hála és kegyeletos érzületnek, mellyel nagy fia emlékének egy egész nemzet áldoz; és míg ott, hol annyiaknak ajkain csak a nagybecsülés és köztiszteletnek szava szólal meg és egyhangú a kortársak magasztaló tanúsága, nincs mit tartanom attól, hogy

többet mondhatnék, mintsem az igazság elfogulatlan ítélete elfogadhatna; másrészt azon közelebb fekvő aggodalmamban, hogy hiányos lesz nagyon is, amit mondani bírok, megnyugtatót a gondolat, hogy Balassa János élete amily tiszta jellemében, oly egyszerű, titkot nem rejtő lefolyásában, hogy munkásságának gyümölcsei le vannak rakva az irodalomban, őriztetnek számos tanítványok emlékkincstárában, mint üdvhozó ereklyék a szenvedő emberiség számára; ápoltatnak egy egész ország ezer meg ezer lakóinak hálatelt kebeleiben, kikben mind Balassa neve említésére fölmerül szelleme, mint a szenvedők megváltója, mint tanítványainak eszményképe hivatásuk, törekvésük pályáján, mint készszívű emberbarát, mint buzdító és támogató üggytárs, mint hű és áldozatkész hazafi, és mindannyian készek betölteni és kiegészíteni vázlatom hiányait.

És e gondolat, mely engem megnyugtató, midőn annyifelől segedelmet ígér, nyújtja kezembe kulcsát is azon jelentőségnek, mellyel korában Balassa élete bírt.

A működési tér, melyet valamely hivatás az egyesnek megnyit, tágabb vagy szűkebb korlátok közé szorítja a befolyást, melyet ő abban egyeseknek sorsára, a közügyek menetére, az emberi nem szellemi működésére és anyagi jólétére gyakorolhat; de megvan minden hivatásnak a maga saját mértéke, melyet tisztán emberi erény mellett ki mint megüt, aszerint emelkedik állása kortársai becsülésében, bár sokszor csak az utókor elfogulatlanabb ítéletében.

Alig van hivatás, mely nemesebb lehetne, hálásabbnak látszanék, mindenesetre pedig nehezebb volna, mint az orvosi. Tudományt bírni és fejleszteni, mely az emberi nem lehetséges védelmére, jólétének előmozdítására szolgál és azt ily irányban alkalmazni embertársainak javára miként az orvos, ki betegének életét talán önmagának feláldozásával váltja meg, bizonyára csak nemes hivatásnak tekinthető; és úgy látszik, hogy az orvos e hivatásában eljárva mindenkit csak hálára kötelezhet le, kinek jóltevője lett, — ha háladatosság az emberek közös tulajdonsága volna és elismerő hálajel oly gyakran a kiszolgált bér bélyegét magán nem viselné; de ott is, hol nemes fáradozásának legbiztosabb jutalmára, a jó tett öntudatára számít egyedül, egyaránt mint mindenütt, nehéz az orvos állása, ki hivatva van mint őrző szakadatlanul a védelemre és támadásra elkészülve lenni, hogy rögtön kiszálljon a küzdelemre, vezér és harcoss egy személyben, ismerje fel az ellenséges tényezők tömkelegéből az irányt, honnan új meg új alakban a veszély előretör, állapítsa meg a tervet, válassza meg az eszközöket, mely szerint és melyekkel azzal szembeszállhat, és alkalmazza azokat tüstént; legyen elhatározva az eset szükségére szerint cselekedni azonnal, mert pillanatnyi késedelem talán máris végvesztést okozhat. S amily boldogító érzés szállhatja meg az orvost egy általa megmentett élet felett, oly gyötrő helyzete sok más esetben, midőn tudománya csak addig terjed, hogy lépésről-lépésre követhesse a természetet hatásában, midőn az művét, melyet alkotott, ismét elpusztítja; nézze mindezt tehetlensége teljes öntudatában, talán még arra is képtelen, hogy a halál kínjait enyhítse.

Ily hivatásnak szentelte volt Balassa életét, és teljesítette feladatait minden irányban. Tudós, bűvár és művész volt ő egy

személyben, s ha őt méltán „szakjában messze földig páratlannak” nevezzük, tehetjük azt nemcsak mert ő mint nagy sebész és elsőrendű műtő abban oly kiválóan tündöklött, hanem még azért is, mert birtokában tartva az orvosi tudomány összeségét, annak minden eszközével rendelkezett és egymagában egyesített annyiféle képességet, mint amennyit máskor egyesekben csak külön-külön szoktunk találni.

Régi mondás szerint, költőnek születni kell. De áll ez, sőt talán még nagyobb mérvben, az orvosi és minden oly hivatásra nézve, melyhez nemcsak kiváló tehetség a szellemi működés bizonyos irányában kívántatik meg, hanem úgy az ész, mint a jellem és hajlam részéről is megfelelő tulajdonok szerencsés összecsoportosulása, melyek összesége adja csak meg a hivatottság azon fokát, melyen valaki hivatásában kedvező körülmények közt naggyá válhat; ily egyezményes tulajdonok hiányában ellenben, bár legyenek azok egymagukban még oly kitűnők, egyik a másiknak állva útját, egymás hatását hiúsítják meg és ki félreismerve önmagát, tévedett hivatása megválasztásában, az előbb-utóbb mint pályavesztett elmarad.

Hogy ez értelemben Balassa született orvos volt és hivatását helyesen választá meg, azt tanúsítja a magaslat, melyre abban eljutott.

Ámde feltenni azt, hogy a pályáját választó ifjú már oly beható önismerettel bírjon, minő minden későbbi ellentétnek kirekesztésére saját jelleméből fejlődő hajlamok és a hivatásból folyó kötelezettségek közt megkívántatnék, annál kevésbé lehet, mert nemcsak a jellem hajlamai fejlődésük közben az élet viszonytagságos befolyása alatt megváltoznak, előtérbe lépnek olyanok, melyek az ifjúban csak szunnyadoztak, míg mások visszafejlődnek, hanem még a szellemi működés is megváltoztatja nem ritkán irányát, midőn egyes kérdések megoldásával foglalkozva, új látókör nyílik meg előtte, mely azt elidegenítve a régitől, legyőzhetlenül készletti ezután új ösvényen haladni. Azért az ifjút is, midőn magát bizonyos pályára elhatározza, inkább szellemi képessége és jelleme nyilatkozó többé-kevésbé élénk vágy és sejtlem, inkább önérzet indítja, mintsem tisztánlátó és szigorúan mérlemező önbírálat vezérli.

S minő volt az indító, vágyódó, sejtelmes önérzet az ifjú Balassa lelkében, mely a reá, de nem kevésbé nemzetére nézve is oly szerencsés csillagzatnak befolyása alatt őt az orvosi pályára elvezette? melyek voltak a belső és külső tényezők, melyek közt az benne fakadott?

Inkább csak sejtlem az, mit részemről válaszul e kérdésre adhatok, mely Balassa életfolyamának átkutatásánál, az oly nagy sikerrel befejezett hivatásának kiinduló pontján önként fölmerül.

Balassa János hat testvér közül második szülött volt, mellyel Balassa János evangélikus lelkész neje, Kucsán Terézia Sz.-Lőrincen Tolna megyében 1814. május hó 5-én megajándékozta. A szent-lőrinci algimnáziumon megkezdett tanulmányait Sopronban és később három éven át a pozsonyi ev. lyceumon folytatva, ugyanitt 1832-ben végzé be. Kitűnő előmenetelét valamennyi tantárgyban, jelesen a matematikai és természettudományiakban is, fennmaradt iskolai bizonyítványai tanúsítják.

De ez egymaga még nem elégséges bizonyíték arra, hogy benne már élete ezen szakaszában a természettudományok iránt kiváló hajlam nyilvánult volna. Sőt ha visszaemlékezünk az akkori gimnáziumi és lyceumi tanrendszerre, azt még kevésbé mint a jelen rendszert tekinthetjük alkalmasnak arra, hogy az elmefejlődésnek oly irányt adjon, mely egyedül képes kedvet és képességet a természettudományok művelésére ébreszteni. Mert noha azon tanrendszer a természettudományi tanokra is kiterjedt, mégis nemcsak a legelementárisabb vázlatára szorítkozott, de azoknál is, úgy mint a tárgyuknál fogva elvontabb és még inkább előtérbe állított többi tudományoknál, oly módszert követett, mely ellentétben az elmehajlamok természetes előhaladó rendszerinti fejlődésével, a helyett, hogy előbb helyes érzéki felfogás alapján szabatos képzeletek alkotására szoktatta volna az elmét, ez előzetes működést nagyobbára mellőzve, inkább általános fogalmakból vette kiindulását; de midőn így fogalom és ítélet alkotására az elmének szavakat szolgáltatott, melyek fel nem fogott értelmét alig pótolta csak ködös képzelgés is, azokkal nagyobbára csak az emlékezetet fárasztá ki idő előtt és elejtve az érzéki felfogásban a természettől nyújtott vezérfonalat az elme fejlesztésében, ezt inkább elidegenítette az olyan és szigorú eszmeláncolat követésétől, mely folyton a valónak ellenőrizete alá helyezve, a természettudományok művelésének kiindulásánál már nélkülözhetetlen.

Sőt ha kétségbe sem vonom, hogy bár ha az akkori tanrendszer általában nem is volt kedvező arra, hogy fiatal erőket a természettudományok számára hódítson és neveljen, mégis az egyes tanárok jobb belátása akkor is pótolhatta a tanrendszer hiányait, miután éppen a pozsonyi ev. lyceum részesült akkoriban azon elismerésben, hogy jeles, a tanításra hivatott tanárokkal bír, melyek közül többeknek, mint pl. Kováts-Martini, Zsigmondi emléket a még élő tanítványok ma is tiszteletben tartják.

Még mindemellett is inkább vagyok hajlandó mindazon tényezőkhöz közt, melyek Balassa életpályája választásánál befolyással lehettek, a végelhatározó indítót éppen az orvosi hivatásra azon későbbi jellemében is változatlanul fennmaradt, és őt mint embert annyira ékesítő vonásában keresni, melynek megfogalmazása és fakadása már zsenge korában éppen szüleinek oltalma és ápolása alatt vehette legjobban kezdetét.

Atyja családdal áldott evangélikus lelkész volt, ki vallása igéit hirdetve, híveit szóval és példával tanítá felebarátaikat szeretni és bajban és inségben készségesen segítségükre lenni. Bajnak és inségnek tanúja lenni pedig elég alkalom volt nyújtva az éber értelmű és rendkívül szelid jellemű ifjúnak éppen a lelkész házában, kit erénye, készszívűsége, tiszta jelleme miatt nemcsak hívei tisztelve szerettek, de kit az egész megye is mint a valódi lelkész példányát nagyrabecsült, kihez azért számosan fordultak bizalmuk szerint tanácsért, segélyért nemcsak lelki gyötrelmekben, hanem testi inségben is. S itt ébredhetett elégszer az ifjú kebelben az érzés, mellyel a bú meghálálja a gyámolító részvétet, mely keserűségének könnyeit szárítani tudta; itt ébredhetett benne a vágy is felavatni magát oly pályára, melyen embertársainak javára élhessen közvetlenül. És atyja példájára pappá lett ő is, nem ugyan, hogy szóval hirdesse: „Szeresd felebarátodat és tégy

jót vele!"; hanem példával, cselekedeteiben, mint a szenvedők hű nemtője, melynek élte hozzáiglan bizonyult.

S valóban, hogy Balassa már orvosi pályája küszöbén is ily szempontból fogta azt fel és ily szándékkal avatta fel magát bajnokául, arra legkitünőbb bizonyosságot szolgáltat azon értekezése, melyet néhány évvel később 1838-ban tudori felavatása alkalmával, „De juvene medico” cím alatt, a fiatal orvosról írt. Ugyanis e szavakkal kezdi meg értekezését:

„*Vivere aliis, non sibi* constituit essentiam medici, nec non basim medicanae artium praestantissimae, coelestibus ereptae; officia enim medici cum primis religionis humanitatisque legibus intime coincidunt et animum super communes vitae relationes elatum divino, unde effluxit, fonti adproximant. — Intima hominis moralis persuasio cum voluntatis executione pulcherrima unitur harmonia in ejus munere, qui altiori quadam vocatione percussus conamina quaeque in focum sacrum concentrat, ex quo benefica pro miseris promanet unda.”

És egy további fejezetben, „Uti est, et esse oportet verum medicum” így szól az orvos rendeltetéséről:

„*Vitam aliorum conservandi, sanitatem amissam restituendi, planetusque miserorum pro viribus alleviandi sacer medici finis esto, ad quem omnes ejus actiones, quin non vita integra sit directa. Altior haec vocatio est, benigno spiritu corda animans, religionis purissimaeque moralitatis filia, — Deus in nobis, agitante calescimus illo, comis et securus semper per labyrinthum salebrosam Ariadne.*”

Balassa orvosi tanpályáját 18 éves korában a pesti egyetemen kezdette meg, s itt három évet eltöltvén, Bécsbe ment a két gyakorlati évet bevégezendő. Jeles tehetsége mellett kitartó szorgalmat fordított itten nemcsak a rendes előadásokra, melyek közül különösen Hildebrandt és Wattman tanároké említendők, hanem buzgón látogatta már ekkor is a nagy kórháznak egyes bel- és kül-kórosztályait, ott szélesítve ki tapasztalatainak alapját még azután is, midőn már 1838-ban az orvostudori és a szülésmesteri oklevelet elnyerte. Eljárt ezalatt Kolletska és később Rokitanszkynak kórbonctani tanfolyamára, valamint Skodának előadásaira, melyekben ez a mellkórok isméje körül tett búvárlatainak remek eredményeit közlé. Ott találjuk tehát Balassát a bécsi orvosi iskola új korszakának hajnalán, tudományoszomjas kebellet szedve magába annak első sugarait, és jelesen a kórbonctan és a kórjelzés fizikális módszereinek tanulmányozása által azon alapok egyikét vetve meg, melyen később tanári működése a sebészi szakban annyira gyümölcsöző lett.

Eppen döntő befolyást gyakorolt pedig később sorsára azon, addig talán példátlan kitüntetés, melyben 1839-ben részesült, midőn egyikét a két ösztöndíjas állomásoknak, melyek a bécsi műtőintézetnél orvostudorok számára fennállottak, 16 versenytársai közt, magyar származása dacára szerencsés volt elnyerni, és Wattmann sebészi kórodáján, e jeles férfiú vezetése alatt tanulmányait éppen azon irányban kiegészíthetni, melyben később annyi diadal volt számára fenntartva, egyszersmind tanárában magának nagytekintélyű pártfogót és őszinte barátot szerezhetni. Még műtői tanfolyama alatt, 1841-ben volt alkalma főnöke nagy meglepésére

felváltva egy másik társával, több hónapon át, a tanársegédnek közbejött halála folytán, mint helyettes tanársegéd működni. Ez állomás végleges betöltésénél Dumreicher pályatársa ellenében, bár tanára által pártfogoltatott, mellőzve lett ugyan, alkalmazást nyert azonban mégis mint másodorvos a IV. sebészi kórosztályon, melyen, miután még ugyanazon évben sebésztudori és műtői oklevéllel ellátatott, majd egy éven át az osztályfőnöki állomást önállóan, mint rendelőorvos látta el.

Átlépte volt így már bevégezett tanpályájának küszöbét és elérkezett az idő, hogy magának tért hódítson, melyen szerzett képzettségét értékesítse és magasabb cél felé út nyisson. De az élet e fordulópontján Balassát is mostoha sors látszott üldözni. Folyamodott egymásután a tanársegédi állomásért a bécsi kórház egyik szülési kórodáján, sebészosztályi főorvosi állomásért ugyanott, még egy vasuti orvosi állomásért is a Bécs-győri vonalon —, de mindenütt siker nélkül. Mondhatjuk most, szerencsésjére és szerencsénkire. E közben folytatta működését mint másodorvos, kitartó munkássággal, máris jeles készütségét még tovább öregbítve és előjáróinak becsülését mindinkább kiérdemelve, míg 1842 október hóban Schuh tanár oldalán a II. sebészi kórodán tanársegéddé lón kinevezve.

De már is kitünő sikerrel részt vett ekkor a pesti egyetemen ez időben üresedésben állott sebésztanári állomásra megnyitott pályázaton, és még mielőtt tanársegédi állomásán egy évet betöltött volna, már 1843 március 21-én, élete 29. évében ki volt nevezve rendes tanárként a pesti sebészi kórodánál. S ezzel meg volt előtte nyitva azon hatáskör, hová eljutni képességénél fogva hivatva volt. A buzgó törekvés elérte célját, s elérte azt önerdejéből; mert ha őt abban tanárainak nagytekintélyű ajánlata és még magasabb állású pártfogóknak hathatós gyámolítása lényegesen elősegítették is, úgy sorsának ezen lendítőit csak kitünő képzettsége, erényes jelleme, fáradhatlan kitartása és megnyerő magaviselete hódították meg.

Ahol pedig a pártfogolás ily alapon nyugszik, ott díszére válik az egyaránt a pártfogónak, mint a pártfogoltnak. Valamint előbb a műtői állomás elnyerésénél Nemeskéri Kis Pál akkori államtitkár, később a magyar tengerpart és Fiume gubernatora, meg gróf Eszterházy Károly tolnamegyei főispán voltak szószólói, úgy lettek később tanári kinevezetésénél azon kitünő siker alapján, mellyel a tanszéki pályázatot kiállotta, ügyének erős felkarolói a Wirkner Lajos és Lónyay János m. udvari tanácsosok. Ez utóbbi, ki akkor a m. udvari kancelláriánál az egyetemi ügyek előadója volt, szolítá föl Balassát, hogy beteg fivérének látogatná meg, ki addig más orvos kezelése alatt állott. Balassa eltérőleg a háziorvos nézetétől a baj okául a nyak mélyebb rétegeiben fekvő tályogot ismervén fel, indítványára orvosi tanácskozmány hivatott össze, melynél azonban még Wattmann sem osztá Balassa nézetét, ki szerényen csak a tanácskozmány után közlé vele nézetének érveit, mely azután egy második tanácskozmány alkalmával el is fogadtatott és helyesnek bizonyult, midőn Balassa segédkezése mellett Wattmann a tályogot felnyitván, abból a geny bőven kiömlött. Ekképen a betegnek élete mentve lón, de Balassa is ez eset folytán újabb pártfogókat nyert Majláth Antal, Somssich és István főher-

cegben, kiknek köszönhető, hogy a tanári kineveztetése ellen protésztaans vallásából fölmerült nehézség is legyőzve lőn, és noha ő a helytartótanáctól nem volt első helyen ajánlva, mégis tanárrá kineveztetett.

De jeles tulajdonai koszorújában befoglalva volt még egy drága gyöngy, mely nemcsak ékesít, de amelyet éppen a tudománynak élő férfiú veszteség nélkül nem nélkülözhet, az önmaga iránti szigorú bíráló és ennek folyománya, a szerénység. El nem bízakodva máris kitűnő szakképzettségében, hanem inkább kételkedve annak elégséges volta fölött szemben új állásával, még mielőtt ezt elfoglalná, külföldre utazott és jelesen Párizsban több hónapon át időzve, midőn ott szakjának nagyhírnevű hőseit, mint Malgaigne-t, Velpeau-t tanulmányozá, kiszélesbítve egyszersmind ismereteit a tájbonetan körében, mely a műtősebésznek világitó szövétnekül szolgál műveleti terének annyi számos nehézségei közt. Sokat látva és megfigyelve, nemcsak öregbedett tapasztalata, de szilárdult önjereje iránti bizalma is, s el volt készülve tanszékébe lépni Stáhly Ignác utódjaként, kit úgy mint előbb tanári minőségében, most országos főorvosi állomásán mint nagy hírű orvost, az egész ország oly nagy kitüntetéssel tisztelt.

Már az első műtétel, melyet Balassa kórodájában végrehajtott, bebizonyítá, hogy az elsőrendű mesterre van bízva. A külső fejtér tágulata miatt a közös fejüteret kötötte le egyik betegénél a szegykules-csecszom két feje közt. Valóban alig is vállalkozhatott volna egyhamar más műtétre, mely a műtő részéről a helyviszonyok legtüzetesebb ismerete mellett, könnyűséggel párosult biztosságot és a legfeszültebb figyelemnél az önmagát fékező lelki nyugalmat nagyobb fokban követelné, mint ez, melynél nemcsak a műtétel kisebb-nagyobb sikere vagy sikertelensége forog kérdésben, hanem minden egyes pillanatban, a műtő majdnem minden egyes kézmozdulásánál a beteg élete. S midőn a két óránál tovább tartott műtételt szerencsésen befejezte, egyhangú volt az ez előadásán számosan egybegyülekezett orvostársainak nyilatkozata, hogy ennél nagyobb szerű műtétnél még nem voltak szemtanúi.

S ezzel meg volt állapítva tekintélye mint jeles tanár és elsőrendű műtő. Méltányolva elismerték azt ügyfelei, maga Stáhly is, utódjának rendkívüli képzettsége felől értesülvén, melegen üdvözlé őt pályáján; a nagy közönség pedig mind növekedő bizalommal fordult hozzája és el volt ragadtatva nemes, művelt és egyszerű viselete, gyengéd bánásmódja, részvevő és tapintatos társalgása által. Nőttön nőtt így népszerűsége nemcsak a fővárosi lakosság minden rendű osztályainál, de az ország legtávolabb vidékeiről is hozzá zarándokolt a betegek serege. — Alig folyt orvosi tanácskozmány a fővárosban, alig fordult elő nehezebb köreket az országban, melynél az ő tudománya és művészete igénybe nem vétetett volna. Kívánta azt egyaránt a tanácsra szorult lelkiismeretes kezelőorvos, mint a beteg is, kinek már enyhültek fájdalmi, midőn tekintetében a részvétet látta feléje sugárzani és reménye éledt biztató szaván, mellyel még ott is vígasztalni bírt, hol életet megtartani már nem állott tehetségében.

De ha nem volt nemcsak széles hazánkban, de még messzebb földön sem orvos, ki gyakorlatában elfoglaltabb, egyszersmind azonban beteget iránt buzgalmasabb lett volna, mint ő, úgy ezen,

távol sem tanári állásából, hanem személyéhez kötött érdemeiből származott előnyös helyzete mellett nemcsak el nem mulasztá hivatalának köteleit, hanem éppen kórodája volt az akna, melyben fáradhatlan munkássággal kettős kincs után ásott, beható búvárkodásával szaktudományát fejlesztve és nagybecsű vívmányokkal gazdagítva, útmutató oktatásával pedig mint tanár, hazája számára orvosokat nevelve, kik nemcsak nagy mesterük példája által számosan a műtő sebészet mezejére lettek vezetve, hanem arra is képesítve, hogy a kórágynál mint természetbúvárok szabatosan észlelni és helyes módszer szerinti következtetéssel gyógyjelzásaikban biztos irányt nyerni tudjanak.

Volt tanítványainak tanuságára vagyok azonban utalva, midőn megkísértem Balassa tanári működésének vázlatát előadni.

Előadásaiban mindig tárgyilagos volt, és ha nem is állott módjában az ékesszólás gördülékeny nyelvezetével kecsgetetni hallgatóinak füleit, teljesen le bírta kötni figyelmüket, midőn egyszerű beszédben, de szabatosan és világosan fejtegette tanítványainak az előtte fekvő köreket minden részletében úgy, mint azt jelentősége megkívánta. A betegvizsgálatban mindig a legnagyobb pontossággal eljárva és felhasználva minden segédeszközt, melyet az előhaladó tudomány az orvos kezébe szolgáltat a kórviszonyok okozatos láncolatának fejtegetésében, mi sem kerülte ki figyelmét, annál fogva képes is volt gyorsan és biztosan a kórhatározatot megállapítani.

Azon magas állásponton, melyet orvosi tudományában általában elfoglalt, a természetnek józan, előítélettől ment felfogásánál fogva gyógyjelzása is csak egyszerű lehetett, mint a természeté, melynek útmutatását követni iparkodott; került a gyógyszerek halmazatos tömkelegét, de el sem mulasztá a vegytan újabb terményeit gyógyhatásokra megkísérteni; a fősúlyt azonban az életrend szabályozására fekteté, úgy, hogy nem egyszer gyógyjavaslata egyszerűsége fölött megütköztek beteget, de szintűgy megörültek annak váratlan sikerén.

Mint sebész híven azon elvhez ragaszkodva, hogy meg kell tartani mindent, ami ép, és eltávolítani mindent, ami kóros, került ahol csak lehetett a csonkítást, és nagy lelkesedéssel karolta föl éppen az újabb sebészet törekvését: a test épségéből amennyit csak lehet megmenteni.

Ily elv és hajlam mellett különösen vonzó hatást kellett a képző műtételeknek Balassára gyakorolniok, melyek midőn visszadják az egyénnek legnemesebb részében emberi külsejét, visszadják az egyént a társadalomnak, melyből visszatetsző alakja kirekeszté. Nagy kedvvel működött ő e téren, időt és fáradságot nem kímélve hónapok lefolyása alatt, naponként meglátogatva betegét, vetette-hányta meg leleményes gonddal az újjáalakítás tervezetét és lépésről-lépésre haladva elő a terv kivitelében, a műtét sorozat minden egyes szakaszát kifogyhatlan türelemmel és azon kimért pontossággal hajtotta végre, melyre csak mesteri keze volt képes, úgy hogy midőn fényesen sikerült műtétei sorozatából „Új műtétmodorok az orrképlés körül“ című értekezésében két példányképet mutatott be szaktársainak, méltán mondhatta, hogy azokat a gyógyművészet azon munkaköréből mutatja fel, „melyen hazánk, úgy hisszük, nemcsak kiállja a versenyt a kül-

földdel, de önálló és eredeti működés által az alkotásnak és gyarapításnak szerepére is tarthat némi igényt". S tovább folytatva még így szól: „Korántsem kérdés az, ami velünk az iméntieket mondatja; — az exakt tudás és cselekvés terén hiú minden önbírálat; itt maguk a tettek és a szakértők szava az egyedüli bírálók.”

Valóban e bírálók szava fényes tanuságot tett a mester érdemeiről a sebészetnek nemcsak ezen, hanem több más körében is. Bizonyára pedig csak növeli érdemeit, hogy ő távol állott azon vérengző műtők fajától, kik kérdésként inkább, semmint betegek életének védelmére, szeretnek nehéz műtéseket végrehajtani, megelégtelve ha az áldozat a boncolás befejezte előtt még el nem halt. Balassa nemcsak nem kereste a véres műtétet, hanem inkább iparkodott, hol csak siker várható volt, azt más eljárással pótolni; így nem késett ütértárgulatoknál több esetben újabb időbeli eljárás szerint, érlelés helyett ujjnyomást alkalmazni. Ott azonban, ahol csak a műtét nyújthatott egyedül még reményt a beteg megmentésére, merész is tudott lenni annyiban, hogy vállalkozott még a legnehezebb műtetre is, melyet ő kivülről csak kevés sebész bírt volna Európaszerte végezni; s míg nem egy ily sikerkoronázott vállalatról tudnak tanítványai beszélni, nem emlékeznek másfelől, hogy őt zavarba jönni látták volna; mert mielőtt a műtéthez fogott, latba vetett minden előre látható körülményt, s ha mégis műtét közben váratlan akadály merült fel, tudta azonnal tervét a viszonyokhoz képest megváltoztatni, vagy rögtön beállott életveszély esetében villámgyorsan, úgy, mint a pillanat engedte, a mentő tettet végrehajtani.

A mester ily kitűnő tulajdonai mellett mindig tanulságos előadásai vonzó hatást gyakoroltak nemcsak a tanulóakra, melyben a sebészet iránt élénk érdeklődést keltettek, hanem még oly szakfőfiakra is, kik maguk már a sebészet mezején jó hírnevet szereztek, kik e kórodán vetették meg nagyobbára ismereteiknek alapját és volt mesterük új diadalainak még később is kívántak tanui lenni; s úgy, mint a helybeliek, nem mulaszták el a vidékről vagy a külföldről jött szakfőfiak sem, főlekeresni a kórodát, melynek tekintélye túl hazánk határain is elterjedt. Annál nagyobbak pedig Balassa érdemei e kóroda fejlődése körül, mentül inségesebb volt azon állapot, melyben ő azt átvette és mellyel ő maga is hosszú évek során át küzdött. Csak tizennégy ágy állott e kóroda rendelkezésére; a vizsgálatokra, járó betegek kihallgatására és más egyéb célokra szükséges helyiségek teljesen hiányoztak, sőt még a műtéseket is más tanszékekkel közös tanteremben kellett végrehajtani. A kórodai ágyak csekély száma által föltételezett tananyag-hiányt pótolta ugyan részben legalább a járó betegeknek jelentékeny száma, kiket a tanár iránti nagy bizalom segély végett a kórodára vezetett; de a legszorgasabb felügyelet mellett sem pótolhatta Balassa azon hiányokat, melyek a kórodának egészségtelen helyi viszonyaiból fejlődtek, és nemcsak veszélyeztették az ott tartózkodó betegek életét, hanem tettleg áldozatul ejtették azok nagy számát, részint midőn már a műtételen szerencsésen túlestek, részint még mielőtt az alá kerültek volna. — S valóban leverő a gondolat a haladás minden barátjára, midőn annyi irányban tapasztalja, hogy valamely üdvös intézmény létesítésében még távol sem elég üdvös voltának felmutatása, szükségének fölisme-

rése, hanem a tétlen közönyösség legyőzésére még erősebb rugó szükséges, kell, hogy az ügy előbb nyilvánvalóan veszélybe jött vagy éppen már beható kárt vallott legyen, hogy elhanyagoltsága botránnyossá vált vagy az esett áldozatok közfelindulást keltettek legyen. Minden panasza, minden kérvényezése dacára, melyet Balassa az ötvenes években az akkori kormányhoz intézett, hogy kórodája tágíttassék és életveszélyeztető állapota javíttassék, mindaddig célt mégsem ért, mígnem az 1858. és 59-i években két ízben is a kórodán kiütött seborbánc több betegnek halálát nem okozta és a kórodát egy időre bezárni kellett. Ekkor lett az csak a mostani jobb helyiségekbe áttéve, néhány ágygal szaporítva és külön műtőteremmel is ellátva.

Meg nem elégtelve tovább, hogy tanítványait szakjával csak megismertesse, Balassa azon is törekedett, hogy kikben hivatást és igyekezetet lát, azokat szakjában teljesen felavassa. De tanári pályája első szakaszában csakis inkább tanársegédei voltak azon szerencsés helyzetben, hogy elégséges ideig vezetésében részesülhettek, miért is abban fáradozott, miszerint kórodáját hasonló műtőképző intézettel lássa el, minő a bécsi és prágai egyetemen már fennállott. És övé az érdem, hogy ki bírta eszközölni előbb — 1865-ben — két ösztöndíjas műtői állomás rendszeresítését, néhány évvel később engedélyt még két növendéknek fölvételére ösztöndíj nélkül, végre a jelen kormány alatt még két ösztöndíjas állomás létesítését.

Tíz tanársegéd és huszonhét műtőorvos került így ki vezetése alól, és valamint az elismerés, melyet ezek szakjukban kiérdemeltek, volt tanárjuknak jelessége mellett is bizonyít, szintűgy azon hódolatos baráti ragaszkodás, mellyel iránta viseltettek életében és a kegyeletos visszaemlékezés holta után, legjobban tünteti fel azon nemes viszonyt, mely tanító és tanuló közt fűződött, ő lévén az igyekező képességnek mindig készséges támasza és meleg szószólója, és tanítványai későbbi jólétének nem egy esetben megalapítója.

De a tér, melyen Balassa gazdag szaktudományát terjesztette, nem szorítkozott egyedül tanszékre, hanem az irodalomra is kiterjedt.

Kórodai működésének első termékeit azonban nem maga ültette át az irodalomba, hanem első tanársegéde, Kovács Seb. Endre mutatta be Balassa kórodai előadásai szerint „Gyakorlati sebészet” címe alatt 1844-ben kiadott első füzetében, melyben a lob, a genyedés, tályogképződés, a fene, a térdízbántalom, a lábtőcsontszú, külfejűtérdrag és húgykőkórnak a kórodán előfordult eseteit tekintettel a kórjellem-, lefolyás és gyógykezelésre előadva, képét nyújtja azon munkásságnak, mellyel a tanár fontos hivatásában már első időben is eljár.

Ha eltekintünk ezen nem közvetlenül általa szerkesztett műtől és a már fentebb jellemzett, tudori felavattatása alkalmából írt első dolgozatától, úgy azon feltűnő jelenséggel állunk szemközt, hogy Balassa éppen akkor lép ki hazai orvosi irodalmunk terére, midőn az 1848. és 49-i fényes reményekkel és erőfeszült lelkesültséggel megindult, de véresen befejezett küzdelmek után gyász és végső reménytelenség zsidbasztott el a nemzetben minden munkaképességet. Midőn a győztes idegen jelleget törekedett erő-

szokolni a nemzetre és még a civilizáció és tudomány hatalmas fegyverével is kivetkőztetni öröklött jelleméből, nemhogy az előhaladó emberi művelődés munkarészes bajnokká avassa fel, hanem hogy meghódítsa eszközül a hatalomnak, és e célra tanintézetekből is, amennyire csak lehetett, édes anyanyelvét kilitva, elfojtani törekedett azon forrást, melyből a nemzet irodalma is közvetve és közvetlenül éltető nedvét kapja; midőn egyetemünkön is csak még azon előadásokon lehetett magyar szót hallani, melyekre az alsóbb fokozatú szakműveltségre utalt sebészstanulók is eljártak, a magyar orvosi irodalomban pedig néma esend uralkodott, ekkor, 1853-ban adta ki Balassa „A hassérvekről“ szóló munkáját, felajánlva azt egykori tanárának, Wattmann J. Malcampo-Beaulieu bárónak.

Míg e munka, mely később német nyelvre is lett fordítva, igen becses művel gazdagítja a szakirodalmat, mert úgy a bajgyakorisága, valamint életveszélyességénél fogva nagyfontosságú tárgyát szabatosan és érthetően adja elő, sok részben homályos fogalmakat tisztáz, a jelzésben és eljárásban pedig helyesebb irányt jelöl ki: addig növeli e munka jelentőségét még azon körülmény, hogy az az orvosi irodalom terén első olajág volt még a pusztító vízözön leáradata előtt, melyet nem is félelmes galamb szakított le, hanem férfijellem nyújtott, mert ha bűn volt akkor valamely egyetemi tanár részéről tanszakját magyar nyelven művelni, úgy Balassa részéről volt különösen ily tettnek bátorságra szükség, ki nemcsak közvetlenül a forradalom után Kossuthhoz intézett levele folytán, melyben két osztrák tisztet honvédekül ajánlott, három hónapi fogságra volt ítélve és két hónapon át fogva is tartva, de ki még később újra inceselkedő bevádolás folytán, igazolása végett kérdőre vonatott, mert esetleg egyszer előadása közben, midőn egyik német tanítványa magyar ajkú betegét nem tudá kikérdezni, mondani merészelé, hogy soknyelvű hazánkban az orvosnak többféle nyelvet kell tudnia.

azonban még elég sokáig kedvezőtlenek maradtak orvosi irodalmunk viszonyai. Idősb munkásainak erejét lankasztá a kor és kifáradás az élet nehéz küzdelmei közben; a serdülő nemzedék nem érezhetett magában hivatást oly téren próbálni meg erejét, melyen kívül nevelkedett és nyerte készülségét; azon szakférfiak pedig, kik koruk képzettsége magaslatán álltak, maguk is részben más irányban visszatartóztatva az adott viszonyok közt, annál kevésbbé voltak képesek zilált helyzetükben a munkát ott ismét fölvenni, hol az még alig haladván át első kezdeti szakaszán, annyiféle egyéb vállalatok meghiusulta közben megszakadt, mentül nehezebb szaktudományunk jelen fejlődési szakaszában befejezett, nagyobb egészét képező művet alkotni, mely több legyen, mint idegen munkákból szedett gyűjtemény, és mentül inkább e téren is a munka sok közt oszlik fel, és nagy kérdések megoldása egyszerre számos munkát foglalkoztatva, úgy az egyesnek, mint a tudománynak fekszik érdekében, haladék nélkül közölni a szak társakkal az egyes munka eredményét. Éppen azért bírnak korunkban a tudomány, de jelesen a természettudományok fejlődésére nagyobb befolyással még mint a társulatok, az irodalom azon közegei, melyek mint a folyóiratok, társulatok időszaki közleményei, egyesek fáradozásának bárha sokszor csak mulékony értékű

eredményeit azonnal tágas körben megismertetik. De még ilyféle közeg is, mely a meglevő munkaerőt egyesítve, annak a működésére tért nyitott volna, hiányzott orvosi irodalmunkban 1849 óta teljesen, midőn egyetlen szaklapja is, az „Orvosi Tár“ megszűnt. Nem esekély azért érdeme azoknak, kik közreműködésük által iparkodtak e nagy hiányon segíteni, és kilencéves szünet után ismét az „Orvosi Hetilap“-pal az első tudományos folyóiratot megindíták. Ez érdemben pedig Balassának is lényeges része volt.

„A húgykövekről hazánkban“ című cikkével díszítve, vette e folyóirat 1857-ben kezdetét, és alig találunk ezután évfolyamra, melyben e lap Balassától egy vagy több értekezést nem közölt volna. Becsesek voltak azok mind, mert úgy, mint a húgykövekről szóló értekezése a tizenkét év lefolyta alatt kórodáján véghezvitt 197 kőmetszés és 87 kőmorzsolás alkalmával szerzett hosszú tapasztalásnak eredményét foglalá magában, úgy volt valamennyi többi értekezése is gyümölcse azon fáradhatlan buzgalmának, melylyel a kórodáján előfordult nevezetesebb eseteket valódi bűvár szellemmel tanulmányozva, azokat szaktudománya fejlesztésére szintúgy törekedett felhasználni, valamint felkarolt minden szakjában fölmerült haladást, és nem késelt minden újabb vívmányt az összes orvosi tudomány mezején, amint csak alkalmasnak látszott, szakjában is értékesíteni.

De meg kell hogy tagadjam magamtól e helyen tartalmuk szerint egyenkint elősorolni jelentékeny számú dolgozatait, melyek az „Orvosi Hetilap“ megindítása óta, 1857-től 1868-ig annak hasábjain megjelentek, és amelyek legutolsóját: „Adatok a hólyaghüvelysipoly műtételéhez“ azon héten fejezé be, melyben beteg lett, úgy hogy e folyóirat 1868-i 50. száma, mely ez értekezését tartalmazza, egyszerismind gyászkeretben írója halálát is jelenti.

Értekezéseinek* nagyrésze fordításban német nyelven is megjelent, és nem hagyhatom említlenül azon nyilatkozatot, mellyel egyik legilletékesebb szaktudós ezen értekezések értékét elismeré. Billroth bécsi tanár, midőn Balassa halálának gyászjelentését vette, előadásában hallgatósága előtt e szavakkal emlékezett meg róla: „Már régtől fogva ismerem nevét azon jeles dolgozatai folytán, melyeket német nyelven közölt, nagy érdekeltséggel olvastam utolsó munkáját is, melyet a gégeben végrehajtandó terjedelmesebb műtételeknél szükségelt elhasításról írt; az a sebészet

* E dolgozatok sorozata — a szövegben említettek kivül — a következők: „Idült combficamok helyreigazításáról.“ Orvosi hetilap 1858. „Heveny combficamok visszahelyezéséről.“ Orv. Hetilap 1858. „A gégemetszés.“ Orv. Hetilap 1865., 1862. „Tájékozás a sebészek által indokolt csonkítások javalatai körül.“ Orv. Hetilap 1859. „Adalék a fanív feletti hólyagmetszés (hoher Blasenschnitt) méltánylásához.“ Orv. Hetilap 1859. „A villanyégetőről mint sebészi műhatánnyról.“ Orv. Hetilap 1859. „Adalék a húgycsészorok kórtaához.“ Orv. Hetilap 1860. „Adatok a gégetükrözéshez kór- és gyógytani szempontból.“ Orv. Hetilap 1860., 1861. „A szemhéj-képzésről.“ Orv. Hetilap 1861. „A szabatos vizsgálat fontosságához, körjelzési tekintetben.“ Orv. Hetilap 1861. „A holló orny nyújtványon belőli idült ficamról.“ Orv. Hetilap 1862. „A hasvízkórról és a lépdagról.“ Orv. Hetilap 1862. „Rekedtség és nehézlégzés gümős gégebol következtében.“ Orv. Hetilap 1862. „Adatok a hólyaghüvelysipoly műtételéhez.“ Orv. Hetilap 1863., 1868. „A dextrinkötésről.“ Orv. Hetilap 1864. „Adatok az ujjali nyomás értékéhez ütérdaognál.“ Orv. Hetilap 1864. „A gégehabarcok kiirtása gégefelhasítás által.“ Orv. Hetilap 1865., 1868. „Az agyértések bírálatához.“ Orv. Hetilap 1866., 1867. „Allandó vízfürdőnek a sebészeti gyakorlatban való hasznáról.“ Orv. Hetilap 1867. „Petefészek kiirtása.“ Orv. Hetilap 1867. „Újabb adatok az ujjal való nyomás értékéhez ütérdaognál.“ O. H. 1868.

valódi meggazdagítását képezi és mutatja, hogy Balassa nagy gyakorlati elfoglaltsága dacára, soha meg nem szűnt dolgozni és a haladást előmozdítani.

A folyóiratokban megjelent munkálatain kívül közölt még más kettőt a képző műtetek köréből; egyikét 1863-ban a már fentebb idézett „Új műtétmodorok az orrképlés körül“ cím alatt tizenegy kőmetszetű táblával, egy-egy példányával megajándékozva a magyar orvosok és természetvizsgálók pesti nagygyűlésének tagjait; másikát pedig képezi azon díszmunka „A képző műtétéről“, mely a Magyar Tudományos Akadémia 1867-i évkönyveiben mint akadémiai székfoglaló értekezése jelent meg, és melynek jelentékeny kiállítási költségeit felerészben ő maga fedezé. Mindkettő mint remekmű van a szakirodalomban elismerve, mert nemcsak nagy művészetéről, hanem alkotó eszéről tesznek csalhatlan tanúságot.

De orvosi tudományos szakirodalmunknak hathatós buzdítója volt Balassa még azáltal is, hogy az 1864-ben megalakult magyar orvosi könyvkiadó társulat létrehozása körül mind kezdeményezése, mind pedig ügyfeleinek példás buzdítása által fáradozva, oly vállalatnak ügyére gyakorolt döntő befolyást, melynek magas célja legjobban kitűnik az 1865-i közgyűlésen elmondott sajtó szavaiból: „Óriási mérvű és haladású szaktudományunk vívmányait szemmel tartva, azok legjobbjait nyelvünk tulajdonává tenni s az ennek folytán keletkező és könnyebben megerősödő honi szakirodalmat önálló és eredeti művek kiadása által buzdítani, — szóval szaktudományi életünkben azon eleven mozgalmat előidézni, mely a tökéleteshez való jutás kútfeje.“ S csak kiérdemelt elismerését fejezé ki a társulat Balassa iránt, midőn őt úgy első megalakulásánál, valamint az első hároméves időkor lefolyásával 1867-ben ismét elnökének megválasztá; nemkülönben elhalt alapítója iránt érzett kegyelet vezeté e társulatot 1869-i közgyűlésén azon határozatnál, hogy Balassa összes munkái a társulat költségén adassanak ki, és a műhöz szerzőnek arcképe mellékeltessek.

Sőt tetéze még szakirodalmunk körül máris sok és sokféle érdemeit, Balassa mint a magyar orvosok és természetvizsgálók pozsonyi nagygyűlésének alelnöke, 1865-ben 100 darab aranyat tűzött ki díjul három év alatt megjelenendő oly orvos-szaki vagy abba áthajló természettudományi eredeti magyar munkára, mely nemcsak aránylag legkitűnőbb, hanem a tudományosság mértékét minden tekintetben megüti.

Nagy tehetségeinek üdvös értékesítésére azonban tér nyílt előtte még más irányban is. 1848-ban az első magyar minisztérium kormányzata alatt tanácsnokká neveztetett ki a vallás- és közoktatási minisztériumnál, egyezsersmind az egyetemi orvosi kar igazgatójává; de a nemskára bekövetkezett gyászos események nemcsak meghiusíták a reményt, melyet a haladásnak minden őszinte barátja a kinevezetthez jelleme-, erélye- képességénél fogva kötött, hanem utókövetkezményeikben veszélyeztették Balassát még tanári állásában is, melyből nemcsak fölfüggesztve maradt, miután már két hónapig tartott fogságából több száz tekintélyes pesti polgár közbenjárására kiszabadult volt, hanem még miután az 1850-i február hó 22-én kelt kormányrendelettel végleges igazolása fenntartása mellett állomásába visszahelyeztetett, a katonai tör-

vényszéktől hozott utóbbi ítélet folytán abból újra és teljesen elmozdított, míg végre 1851 kezdetével tanári hivatásának véglegesen visszaadatott.

De tekintve azon kiváló álláspontot, melyet Balassa kitűnő tulajdonainál fogva ügyfeleinek becsülésében és mindenrendű polgártársainak bizalmában elfoglalt, nagyon természetes, hogy közreműködésére szaktudománya körében az akkori kormány is már az ötvenes évek folyamataiban mindinkább súlyt kezdett fektetni; s ha szilárd jellem tartózkodni fog működésével oly kormányzatot támogatni, melynek elveivel meggyőződése ellenkezik, magasabb emberi kötelessége érzetében mégsem fogja megtagadni közreműködését mindenütt ott, hol azzal embertársainak javát mozdíthatja elő és szemben Balassa életének nyitott könyvével, elfogulatlan ítélettel senki sem mondhatja, hogy midőn ő az alkotmány visszaállításá előtti kormánytól szakügyekben többrendbeli megbízásokat elfogadott, azok teljesítésében őt egyéb vezérelte volna, mint az öntudat, hogy azokban csak az emberiség ügyét szolgálja.

Ekképen nem vonakodott elfogadni 1860-ban a meghívást, mint rendes tag, a Magyarország számára fennálló orvosi bizottmányba; midőn pedig 1863-ban több egyetemi tanártársaival az akkor felállított cs. kir. közoktatási tanács kültagjának, lemondása ellenére, kineveztetett, tanártársaival együtt e kinevezetésben csakis azon, a legfelsőbb kormányzékttől nyert válasz folytán nyugodott meg, hogy „a közoktatási tanács, mint csupán véleményadó testület, egészen függetlenül a birodalom országainak alkotmányos viszonyaitól s eltekintve minden politikai színezetttől, kizárólag a tan- és nevelésügy érdekében állíttatván fel, kívánatos, hogy hazánk kitűnő szakférffiai is a magyarországi tanügy érdekében befolyásukat ezen testületnél érvényesítsék“. Hogy itt is csak a legnemesebb szándék vezette hazája érdekében, arról semmiképen nem kételkedhetünk oly férfi irányában, ki hazájához hű maradt, és mindvégig csak annak kívánt élni még akkor is, midőn két ízben azon kitüntetésben részesült, hogy egyszer a bécsi orvosi József akadémiánál, másszor pedig a bécsi egyetemen megürült sebészi tanszékbe meghivatott. De hazájához kötve tartotta szíve hajlama mindkét esetben.

A közegészségügy érdekében fáradozott ő ezenkívül még, midőn Pest városa által a képviselőtestületbe, Pest megye által a megyei bizottmány tagjává és 1867-ben tiszteletbeli főorvossá megválasztatván, a pestvárosi Szent Rókusához címzett kórház orvosi személyzetének szervezetére, mint a megyei egészségügyi bizottság elnöke pedig a megyei egészségügy kezelésére vonatkozó javaslatait adta. Nemkülönben az 1868-ban felállított országos közegészségügyi tanács is, melynek elnökévé kineveztetett, felállítását és szervezését legnagyobb részben őneki köszöni.

Már mindezen, annyiféle megbízások, annyiféle kitüntetések is az iránta nyilvánult közbizalom és köztiszteletnek jelei; azonban továbbra terjed még e kitüntetések sora. Ő Felsője a király részéről 1859-ben, a tanítás és orvosi gyakorlat körében kifejtett munkássága elismeréseül tanácsosi címmel, 1867-ben pedig a Lipótrend lovagkeresztjével lón feldíszítve. Ő Felsője a királyné, Pesten tartózkodása alkalmára, bizalma szerint őt választá orvosául. Nemkülönben bel- és külföldi tudományos társulatok részéről szaka-

datlan láncolatban követték egymást a megtiszteltetések. A pesti orvosi kar több éven át prodékánjának választá meg; a Budapesti Orvosegylet már 1843-ban, a Természettudományi Társulat 1847-ben rendes tagjául, a Magyar Tudományos Akadémia pedig elismerése legnagyobb fokát fejezte ki irodalmi érdemei iránt, midőn őt 1858-ban tiszteleti tagjai sorába fölvette. Továbbá még megválasztatott: 1863-ban a bars megyei gyógyászati egylet tagjául, 1864-ben a magyar orvosok és természetvizsgálók XI. nagygyűlésének alalnökéül, és ugyanazon évben a Pozsonyi Természettudományi Társulat tiszteleti tagjául; szintűgy külföldi egyletek részéről 1845-ben a bécsi orvosegylet, 1854-ben a bukaresti orvosegylet levelező tagjául, 1859-ben a párisi német orvosegylet, 1863-ban a csehországi orvosegylet tiszteleti tagjául.

Ha nemes törekvés és a közjóra irányzott üdvös munkásság után aratott elismerés a szerény, minden hiú dicsvágytól ment férfiúra is kellemes hatást gyakorol, úgy ez csak abból értelmezhető, hogy ő abban jelét találja, miszerint sikerült életét mások javára értékesíteni; de midőn ez öntudat önerejének érzetét élénkíti és őt munkás törekvésében további kitartásra biztatja, mégsem fogja őt semmiképen igénytelen jelleméből kivetkőztetni. Így volt ez Balassánál is. A kortárs, ki szerencsés volt vele ifjúkorában érintkezhetni és benne a szerény, jószívű, meleg kebelű, nyájas és emberszerető ifjút szeretni tanulta, megtalálta e tulajdonságokat mind a hírneves, tekintélyes férfiúban is, kiben a jóakarathoz azonban még a jótett képesség csatlakozván, a jóakaróból jótévő vált. Jószívűsége nem tagadta meg magát soha, mert még ha valaki által megsértve is, rosszakarója nem tudott lenni. Amint legbensőbb fiú szeretettel ragaszkodott volt szülőihez, úgy lett ő később áldozatkész szeretetében testvéri körének rendületlen támasza. Aki e férfiút rokonai, vagy meghitt barátai körében nemes kedélyének fesztelen meggével szemlélhette, az érteni fogja a boldogságot is, melyet ő még éltének néhány utolsó éveiben szíve hajlama után választott nejeének szeretetében és apai örömeiben talált, mellyel egyetlen kis leánykája lelkének első ébredése atyai szívét eltölté.

Sokféle az alak, melyben az egyesnek életszerencséje fel és alá lengedez; magasra feltornyosuló vagy törpén összevonuló, melyen behasadozó vagy sekélyen maradó hullámokat vet, melyek majd egyenként az élet hosszabb szakaszára kinyúlnak, majd pedig apróra összevontan abból rövid szakaszokat kiszedegetnek; majd egyenként az élet hosszabb szakaszára kinyúlnak, majd pedig tétes viszonyban egymást átszelve, nehezen szétfejthető alakzatban összefolynak. S miként a természetbúvár a testvilág bonyodalmas folyamatait megfelelőleg fel és alá szálló vonalak alakjában szokta az áttekintésre alkalmasan följegyezni, úgy fogna az emberi életsors történése is tanulságos rajzot nyújtani, ha képes volna ily hullámvonalak alakjában az egyesek életszerencséjének lepergését híven és az összehasonlításra alkalmasan előtűntetni. Amde erre ő képtelen, mert a szerencse, boldogság érzetének mérlegét kiki saját öntudatában csak önmagára nézve kezelheti és nem bírja benne mások érzetének mértékét is. Amit azért a külső életviszonyok után másnak boldogsága menetére föltevényesen saját keblünk sejtelmek szerint következtetünk, mindig kisebb-nagyobb fokban

kérdéses fog maradni. De mindemellett talán mégsem csalódnunk, midőn Balassa életmenetére visszapillantva azt következtetjük, hogy boldogságának sorsa alapjelleme nézve sem szakadatatosan hánykódott, sem egyenletesen elhúzódó, hanem egy szakaszban egész élettartamára kiterjesztve folytonosan, bárha talán gyenge ingadozásokkal emelkedő alakban fejlődött mind tovább fölfelé, élte azon éveig, melyben életszerencséje tetőpontján, családi örömeinek háborítlan élvezetében, tanári működésének negyedszázados évfordulóját elérve, újabb bizonyítékát vette azon elismerésnek, mellyel a szaktudománya körének annyiféle irányban kifejtett működése találkozott mindazon testületek, társulatok és hivatásosztályok részéről, melyek nagybecsű munkásságának részesei, tanui lévén, mindannyian sietve ragadták meg az alkalmat, nagyrabecsülésüket, szeretetüket és tiszteletüket iránta kifejezni.

Számosan voltunk tanui mi is azon ünnepélyeknek, melyeket ez alkalomból az 1868. év tavaszán tiszteletű oly nagy részvét mellett rendeztek. Legelőbb is régi és akkori tanszéki segédei és műtőnövendékei vitték meg neki tiszteletük jelzőlogát, május 16-án nyujtván át házánál Engel által carrarai márványból készített mellszobrát, arcképeiket tartalmazó díszes album kíséretében; és ugyanaz nap este tiszteletére rendezett díszlakomán újból üdvözlőték mesterüket kedélyes körükben. Másnap az orvoskari tanárok testületileg jelenve meg lakásán, fejezték ki nagyrabecsült tanártársuk iránt meleg üdvözlötüket. Következett ezután a budapesti orvosegylet küldöttsége, mely az egylet nevében jelenté ki tiszteletét. Megjelent a szerencsét kívánók jelentékeny sorában még a Budapesten állomásozó cs. kir. tábori orvosi kar is, valamint megküldték díszlevélben üdvözlötüket a bécsi egyetemnél és kórháznál működő ügyfelek és az ottan tanuló magyar ifjak. Díszpontját érte pedig ez ünnepélyek sora, midőn május 20-án a pesti egyetem orvoshallgatói szeretett tanárukat kórodája antermében Barabás által olajba festett arcképével tisztelik meg, melynek leleplezésénél fényes vendégkoszorú előtt, Eötvös báró vallás- és közoktatási miniszter, az egyetemi rektor, a karok dékánjai, számos tanár és tudor, valamint az orvostanhallgatók nagy sokasága jelenlétében tolmácsolá hallgatóinak szónoka a forró érzelmeket, melyekkel az ifjúság ünnepelt tanára iránt viseltetik. E nap ünnepélyét ismét fényes táncestély rekeszté be, melyen a vigadozó ifjúság körében főrangú vendégek is számosan részt vevének. És még következtek tiszteletük nyilatkozataival Pest megye hatósági orvosi és több vidéki orvosi egylet, úgyszintén az izraelita hitközség és kórházi bizottság, ezüst serleg kíséretében megköszönvén a tanárnak kórintezetüknél és felekezetükbeli szegény betegek irányában tanusított önzéstelen szolgálatkészségét. Végre még Hall városa is megküldé díszpolgári oklevelét, és hogy teljesen befejezem e kitüntetések hosszú sorát, főlemlitem még azon magas elismerést, melyet a királyné öfelsége orvosa irányában tanusított, midőn nevének kezdőbetűivel ellátott gyémántgyűrűvel őt ez alkalommal megajándékozta.

De végre Balassa is tanársága negyedszázados évfordulóját önmagához legméltóbban azáltal ünneplé meg, hogy az orvoskar tanártestületeihez intézett levelében kinyilatkozatá, miszerint tanári működése alatt hallgatói részéről tapasztalt munkakedv és

lelkes tudományvágy feletti örömeinek és elismerésének állandó tanujelét adandó, négy oly ösztöndíjat alapít, melyek egyenként százhuszonöt forinttal, a sebészet körében tanúsított szorgalmuk és képességük által magukat leginkább kitüntető, szűkölködő negyed- és ötödéves orvoshallgatók közt minden évben a tanári testület ítélete szerint kiosztandók. Ezen adományozást egyelőre tanári működésének tartamára kiterjesztve, fenntartá magának azon időn túl még tovább intézkedni.

A jubiláris ünnepély öröméhez azonban legtöbbnyire bizonyos bánatos érzületnek keserősége is szokott vegyülvé lenni, mert egy rövid emberélet már előbbrehaladt szakaszának határával találkozván össze, midőn azon a jelen mint a leélt multnak becses hagyománya áll előttünk, általa ennek visszaidézhetlen napjaira emlékeztetve, mentül hosszabb ezek sora, annál félelmesebbé tétünk a kétes jövő kegyességének tartóssága iránt. De amily ritka volt Balassa negyedszázados ünnepélye annyi kebelnek hála, szeretet s szívélyes vonzalommal telt nemes érzelmei által, még ritkább volt azáltal, hogy midőn azon a jelen nagyságát magasztaltuk, nem bánkódtunk a letűnt mult felett, mert annak napja érlelte a jelen gyümölcs bőségét, és nem aggódtunk a jövő iránt sem, mert ingatlanul állott előttünk a terebélyes törzs, ép, lendületes erővel mind magasabbra emelve ki hatalmas ágait. — Azonban a remény, mely ezelőtt két tavasszal kebleinket oly erősen biztatá, megsemmisült még ugyanazon év őszén már. Senki által nem sejdítve, rövid három nap alatt, a féregnyujtványból kiindult ronesoló hashártyalob vetett véget 1868 december 9-én, élte 56. évében Balassa nemes pályafutásának; és a rémületes szó futotta be ezek ajkait: Balassa János nincs többé!

Amde midőn ma felejtetlen emlékének áldozunk, nem szabad, hogy keblünk sajnó bújával fejezzük be ez ünnepélyt. Bánatunk gyászfátyolán hasson át a tudomány világossága, mely midőn a természetben az erő állandóságát, elenyészhetlenségét hirdeti, minket se hagyjon kételkedni, hogy azon erő is, melyet nemzete művelődése körül Balassa szellemével kifejtett, melyet számos tanítványai lelkében felszabadított irodalmi műveiben lezárt, mind ez erő el nem halt, hanem önmagát folytonosan másokban megújítva és sokasítva él, és úgy, mint ő benne, mind továbbra is a jó és igaz felé rendületlenül előretörni fog.

És miként mi ma elismerjük róla, hogy versenyezve szakjának elsőrendű hőseivel, fáradhatlan munkássággal járult annak fejlesztéséhez és számára nemzetében is munkaképes erőket nevelt: hogy mint a szenvedők nemesszívú nemtője, élte majd végső lehetéig segélyét tőlük soha meg nem tagadta; hogy hírnevének tekintélyét és a bizodalmat, melyet ő a legmagasabb és legszélesebb körökben oly ritka fokban bírt, soha nem önérdékből, hanem tiszta szándékkal és erényteljes jellemmel, mindig csak a közjó előmozdítására érvényesíteni és tehetsége, képzettsége szerint ingatlan hűséggel hazájának szellemi műveltségét emelni őszintén törekedett: úgy fogják még késő ivadékaink, visszaemlékezve multjuk jeleseinek fáradalmaira, Balassának áldva őrzött emlékét is tiszteletben tartani.